

Een kwade reuk

De Maas wordt schoner maar hij stinkt meer dan voorheen. Dat is kort samengevat de conclusie van de Samenwerkende Rijn- en Maaswaterleidingbedrijven (RIWA). Schoner is de Maas geworden omdat de verontreiniging met stoffen als cadmium, lood en zink gemiddeld is afgenomen. Jammer genoeg betekent zo'n afname van de gemiddelde vervuilingsgraad nog niet meteen dat er een betere leefomgeving voor planten en dieren ontstaat. Dit blijkt bijvoorbeeld uit het feit dat vorig jaar, ondanks een daling van het gemiddelde cyanide-gehalte in de Maas, toch enorme sterfte van dieren optrad als gevolg van plotselinge grote gif-lozingen.

Opsporen van de boosdoeners is dan ook noodzakelijk, omdat de natuur anders onvoldoende profijt kan trekken van de gemiddelde verbetering van de waterkwaliteit.

Tegenover de kwaliteitsverbetering staat het feit dat de Maas, wellicht door een toegenomen algengroei, letterlijk in een kwade reuk komt te staan. De bron van de narigheid is hiermee meteen ook goed aangegeven. Het woord kwaad is namelijk afgeleid van het middelnederlandse woord 'quaet' dat zoveel betekent als vuil en/of drek. Wanneer wij nu eens zouden ophouden met vuil en drek in de Maas te lozen zou de kwalijke (= kwaadlijke) geur snel verdwenen zijn. De samenwerkende waterleidingbedrijven zouden het zo ook een stuk eenvoudiger krijgen om de 5 miljoen mensen die voor hun drinkwater op de Maas zijn aangewezen van een goed product te voorzien. Het is goed dat er steeds meer naar gestreefd wordt de waterkwaliteit te verbeteren. Mens, plant en dier zullen er wel bij varen.

A.J. Lever

Verslagen van de maandelijkse bijeenkomsten

Te Maastricht op 4 oktober

De heer De Graaf heette namens de voorzitter, die verhinderd was, iedereen van harte welkom waarna hij het programma voor de komende weken toelichtte. Zo wees hij ondermeer op de themadag over zure regen die het Genootschap in samenwerking met enkele andere verenigingen op 16 november organiseert. Vervolgens meldde hij dat het bestuur van de Kring inmiddels een brief heeft geschreven naar het College van Bestuur van de Rijksuniversiteit Limburg in verband met de groeiplaatsen van de Geelwitte helmbloem op de muren van de universiteitstuin; er is reeds mondeling toegezegd dat deze plaatsen zoveel mogelijk zullen worden veilig gesteld. Vervolgens lichtte de heer R. d'Aumery het standpunt inzake de jacht toe dat een werkgroep binnen de kring had uitgewerkt. Na een korte discussie kon besloten worden dat een brief met de strekking van het betoog van de werkgroep nog vóór 1 november aan het Algemeen Bestuur zal worden gezonden.

Vervolgens was het woord aan mevrouw H. Nieuwenhuis die een verhandeling zou geven over de ontwikkeling van tuinen in Nederland.

Nederland stond en staat bekend om de "komst van het aanleggen van fraaie lusthoven".

De geschiedenis van de tuinkunst in Nederland begint in de middeleeuwen (500-1500). Deze periode was een tijd van onrust. Ommuurde kloosters en kastelen waren de enige veilige plaatsen. Uit deze tijd kennen we nog de kloostertuin en de kasteeltuin. Een mooi voorbeeld zien we bij het klooster in Ter Apel en de tuin bij de Dom in Utrecht, tuinen die aangelegd zijn aan de hand van afbeeldingen en beschrijvingen uit de middeleeuwen. De tuin is omsloten door een kloostergang (bij de kloostertuin) of een muur (bij de kasteeltuin). Er is geen speciaal ontwerp; de tuin is meestal rechthoekig of vierkant en is onderverdeeld in vakken door elkaar kruisende paden. Dit patroon is de grondslag voor de latere formele tuin in Europa. De enige tuin in Nederland zoals deze ook in de renaissance voorkwamen, is die van het Prinsenhof te Groningen, naar een afbeelding uit 1643 aangelegd. Renaissance wil zeggen wedergeboorte, n.l. van de klassieke oudheid. De tuin ziet er dan al veel meer open uit. Veel voorbeelden uit de klassieke oudheid worden gebruikt, zoals beelden en vazen. Verdere versieringen zijn bogen, loofgangen en priëlen. Er zijn nog weinig planten.

Tuinen zijn zeer vergankelijk; het is een kunstuiting, waar men bijna dagelijks aan moet werken.

De barok (in Nederland rekent men

hiervoor de jaren 1600-1760) is een periode van grote betekenis in de tuinkunst. Kenmerk van baroktuinen (Franse, geometrische of formele tuinen, zoals ze wel genoemd worden) is o.a. de hoofdas, die als laan naar het huis loopt, door het gebouw (als gang) en er achter door het midden van de tuin zich voortzet en bij een beeld of obelisk aan de horizon eindigt. Hiermee wordt het perspectief geaccentueerd. Evenwijdig aan de hoofdas zijn zijassen en loodrecht erop dwarsassen, in de vorm van paden. Hierdoor ontstaan tuinvakken of parterres. Deze zijn ingevuld met beplanting in bepaalde, vaak ronde vormen, zodat er sierlijke krullen ontstaan. Deze parterres noemt men parterres de broderie. De baroktuin is een voortzetting van het huis, we zien het aan de groene kabinetten: ruimten die omsloten zijn door groene muren van gesnoeide hagen, en aan de gang, eveneens gevormd door levend materiaal: de loofgang of berceau. De tuin wordt ook wel "buytensael" benoemd. Een mooi voorbeeld van de loofgang vinden we in de tuin van kasteel 'Eijsden. De oranjerie, met kuipplanten die 's zomers opgesteld staan langs de paden, ontbreekt niet in deze tijd, waarin de kweekkunst van de eigenaar van de tuin en zijn tuinbaas hoogtij viert. Een van de bekendste tuinarchitecten uit die tijd is Daniël Marot.

Als reactie op de strakke vormen ontstond aan het einde van de 18de eeuw de landschapsstijl, die vanuit Engeland naar het vaste land komt. Ontwerpt men een baroktuin met passer en liniaal, het landschappelijk park ontwerpt men door de tuinman dronken te voeren en zijn spoor te volgen. Hierdoor ontstaan de kronkelende paden... aldus een grapje uit die tijd. Belangrijke kenmerken zijn: bijzondere bomen, in groepen of solitair geplant, vijvers in grillige vormen, waterpartijen met snelstromend of stilstaand water, passend bij verschillende gemoedstoestanden. Verder grasvelden en bloeiende struiken. Het geheel lijkt natuurlijk, maar ook deze natuur is door de mens bedwongen, door mensenhanden herschappen.

De bomen zijn nu meer dan 150 jaar oud, dat wil zeggen dat rekening gehouden moet worden met verjonging, om ook weer voor volgende generaties volwaardige parken te kunnen garanderen.

De laatste 100 jaren kenmerken zich door restauratie en reconstructies van vooral baroktuinen. Het zijn tuinen in een neo-stijl. Berekend zijn Middachten bij De Steeg (Gld) en Twickel bij Delden (O), door Hugo Poortman gerestaureerd. Ook de tuin van kasteel Eijsden, waarvan de aanleg gebaseerd is op een ontwerp van Achille Duchène van rond 1890, is een neo-baroktuin.

Openbare parken ontstonden ook in deze periode. Ze spelen een rol in de vrijetijdsbesteding en in het sociale gebeuren in de steden, bijvoorbeeld het Oosterpark en Sarphatipark die Leonard Springer in Amsterdam aanlegde. Van hem zijn de woorden: elke tuinarchitect moet, werkend naar eigen aard en smaak, zijn persoonlijkheid ondergeschikt maken aan de "autoriteit van de natuur".

Na de tweede wereldoorlog bloeit de belangstelling voor de kleine(re) tuin bij de particulier, bij eengezinswoning,

in de patio, of zelfs de stoeptuintjes. Dit is een andere vorm van tuinarchitectuur. In het kader van deze lezing is deze vorm buiten beschouwing gelaten. De meest recente restauratie is die van de tuin van paleis Het Loo. Deze is zo bijzonder, dat spreekster er even bij stil stond. In juni j.l. zijn het paleis en de tuin geopend als Rijksmuseum. De tuin die nu te zien is, is gerestaureerd naar oorspronkelijke beschrijvingen, tekeningen en gravures. Dit is op zich al uniek. Ook zijn er vele delen uit de formele tuin teruggevonden, zoals funderingen van kanalen en fonteinen, en randen en bodems van bassins. Deze zijn teruggevonden onder de laag aarde die door Lodewijk Napoleon in 1807 gestort was, om een landschappelijk park te kunnen maken, geheel naar de mode van die tijd. Er is zoveel mogelijk gebruik gemaakt van oorspronkelijke beplanting. Ook zijn de gewassen zo geplant, als in die tijd gebruikelijk was: niet in groepen maar solitair; iedere plant werd op zichzelf bekeken. Nederland heeft door deze restauratie een zeventiende-eeuwse tuin gekregen, omgeven door een negentiende-eeuws park.

Vervolgens was het woord aan de heer H. Hillegers die een korte uiteenzetting gaf over een opmerkelijke groep planten die we dikwijls en vaak alleen in tuinen van landgoederen en buitenplaatsen aantreffen: de stinzeplanten. Deze plantesoorten komen veelal uit zuidelijke streken en werden aangeplant omdat ze vooral in het voorjaar uitbundig kunnen bloeien, omdat ze aantrekkelijke groene tinten vertonen, zich gemakkelijk ongeslachtelijk vermeerderen (bollen, knollen enz.). Een gedegen afbakening van het begrip stinzeplant is moeilijk te geven. Zo zullen sommige soorten die in Zuid-Limburg als inheems beschouwd worden, in bijvoorbeeld Friesland en Groningen alleen in de stinzen worden aangetroffen en derhalve daar als

stinzeplant beschouwd worden. De heer Hillegers liet een groot aantal voorbeelden aan de hand van lichtbeelden de revue passeren.

Hij zegde bovendien toe binnenkort nog eens de aandacht te zullen vestigen op de stinze flora in Zuid-Limburg.

Te Heerlen op 8 oktober

Na het verwelkomstwoord van de voorzitter toonde de heer van Geel een Stekeltrilzwam (*Pseudohydnum gelatinosum*), gevonden op naaldhout nabij de Ziepbeek (België). Als deze zwammen in grotere aantallen bij elkaar groeien is het net alsof ze beijsd zijn, vandaar de oude naam IJszwam. Daarna gaf de heer Bult het woord aan de heren H. van Buggenum en A. Lenders van de Herpetologische Studiegroep van het Genootschap, voor hun voordracht over de amphibieën en reptielen van Limburg en het werk van de studiegroep. De voordracht werd ingeleid door de heer van Buggenum met een uiteenzetting over de evolutionele ontwikkeling van beide diergroepen, gevolgd door een serie lichtbeelden, waarin alle in Limburg voorkomende kikkers, padden, salamanders, hagedissen en slangen de revue passeerden.

Na de pauze gaf de heer Lenders de aanwezigen een overzicht van de werkzaamheden van de studiegroep: het verkrijgen van inzicht in de verspreiding en ecologie van de verschillende soorten en het treffen van maatregelen ter voorkoming van hun verdere achteruitgang. Vooral met de aanleg van nieuwe poelen heeft de studiegroep een belangrijke stoot gegeven tot het herstel van het Limburgse kikkers-, padden- en salamanderbestand.

Voor een gedetailleerdere uiteenzetting van de wijze waarop tewerk wordt gegaan zij verwezen naar het Natuurhistorisch Maandblad 73 (1984) 5, blz. 93 en 94.